

Inhoud

1. Geschiedenis Haagse architectuurprijzen en betekenis Berlage voor de stad
2. Jury: Samenstelling, jurycriteria, overwegingen en aanpak
3. Winnaar Berlagevlag 2021
4. Eervolle vermelding Berlagevaan 2021
5. Alle vijf nominaties, beschrijvingen en waardering jury

1. Geschiedenis Haagse architectuurprijzen en betekenis Berlage voor de stad

De Haagse architectuurprijs (Nieuwe) Berlagevlag, die voor het eerst weer uitgereikt werd in 2018, is een initiatief van het Haags Architectuurcafé (HaAC) en de Bond van Nederlandse Architecten (BNA). De Berlagevlag staat in een langere traditie van Haagse architectuurprijzen. Er was namelijk al eerder een prijs genaamd Berlagevlag. Deze werd in 2001 voor het laatst uitgereikt en was tevens de laatste activiteit van het architectuurplatform Wils & Co.. De Berlagevlag was oorspronkelijk door de H.P. Berlagestichting in het leven geroepen als 'lichte' prijs naast de zware Dr. H.P. Berlageprijs. Deze prijs werd op initiatief van de gemeente door de H.P. Berlagestichting sinds 1959 sporadisch toegekend aan projecten of personen met een uitzonderlijke bijdrage aan de ruimtelijke kwaliteit van Den Haag. Berlageprijs-winnaars waren Zanstra, Sijmons, Singelenberg, Van Kasteel, Duijvesteijn, Zwarts & Jansma, Siza en Braaksma & Roos. Deze prijs bestond uit een bronzen penning met oorkonde en soms uit een publicatie, zoals het boek over het project Doedijnstraat van Alvaro Siza.

De voormalige Berlagevlag werd in de vorm van een gouden speld uitgereikt onder andere aan Fred Bos, Geurst & Schulze en bureau van Mourik. De huidige Berlagevlag is een echte vlag met oorkonde en werd 2018 voor het eerst toegekend aan het project Wijnhaven van Geurst&Schulze architecten en Studio Leon Thier. En met een eervolle vermelding voor Groene Mient naar ontwerp van Architectencombinatie Bos Hofman.

Deze kleine geschiedschrijving weerspiegelt de wisselende waardering in de afgelopen decennia voor het thema architectuur in Den Haag.

Betekenis Hein Berlage voor Den Haag

Het was een logische keus, de stichting die de gemeente Den Haag in 1959 in het leven riep, te vernoemen naar Berlage. Hoewel H.P. of beter Hein Berlage oorspronkelijk een Amsterdammer was, is zijn bijdrage aan de stad Den Haag beeldbepalend. Van Berlage's hand werden 12 projecten in Den Haag uitgevoerd, maar 11 ontwerpen ook niet (Verbeek, Reinier: *Berlage in Den Haag*, opdrachtgever: Dr. H.P. Berlagestichting en gemeente Den Haag, 1990). Berlages uitbreidingsplan uit 1908 was zijn grootste plan voor Den Haag. Zijn ontwerpen betreffen naast de stadsuitbreiding de doorbraak bij de Gevangenpoort, enkele villa's, winkel- en kantoorpanden, een kerk en een museum. Ook straatmeubilair waaronder een kiosk, zitbanken en de kenmerkende wit-rode lantaarnpalen werden door Berlage in samenwerking met Piet Zwart ontworpen. Als alle

ontwerpen zouden zijn uitgevoerd, hadden we van Berlage ook een Vredespaleis, een Wagnertheater, een stadhuis, de uitbreiding van de Tweede Kamer, een Koninklijk Paleis, een Muziektheater, een tentoonstellingsterrein, een Volksplein, een nieuw Gevers Deynootplein en een tuinstad voor arbeiders gekregen. Zijn Kröller-Müllermuseum zou in Wassenaar kunnen hebben gestaan.

Vanwege deze opdracht verhuisde Berlage namelijk in 1914 van Amsterdam naar Den Haag en betrok zijn net opgeleverde woning aan de Violoncelloweg. Hij was inmiddels een jaar in dienst bij mevrouw Kröller-Müller die van hem eiste dat hij in Den Haag kwam wonen, nadat zijn plan voor een nieuw Museumhuis boven dat van de jonge Mies van der Rohe was verkozen. Hij betrok zijn kantoor op de zolder van het kantoor van de firma Müller & Co aan het Lange Voorhout met als jonge medewerkers de architecten Jan Wils en Dirk Roosenburg, die later een belangrijke rol zouden spelen in de architectuurstroming de *Nieuwe Haagse School*. Deze stroming liet zich vooral inspireren door de horizontale baksteenarchitectuur van Frank Lloyd Wright, wiens werk toen net was gepubliceerd en door Berlage was bezocht en werd besproken. *De Nieuwe Haagse School* heeft dus geen Haagse oorsprong, maar bleek wel erg geliefd in Den Haag als tegenhanger van de *Amsterdamse School* en het Rotterdamse *Nieuwe Bouwen*. Het is juist deze stroming die het uitbreidingsplan kleur heeft gegeven en een belangrijke doelstelling van Berlage heeft verwezenlijkt: het ruimtelijk vormgeven aan het stedenbouwkundig plan.

Berlage ontwierp van Stoel tot Stad zou architect Jaap Bakema zeggen. Berlage had oog voor zowel het geheel als ook het kleinste detail. Juist deze benadering wenst de jury van de huidige Berlagevlag dan ook te zien bij de ingediende projecten.

2. Jury: Samenstelling, jurycriteria en aanpak

Samenstelling jury

De jury bestaat uit volgende leden:

Jeroen Geurst van Geurst & Schulze architecten is winnaar van de laatste Berlagevlag in 2018 met het project Wijnhaven en tevens voorzitter van de jury.

Floor Thier, Studio Leon Thier is als interieurarchitect van Campus Den Haag Universiteit Leiden locatie Wijnhaven tevens mede-winnaar van de laatste vlag.

Hans van Beek is architect en oud voorzitter van het HaAC.

Renske van der Stoep van Roffaa is architect en hoofd architectuur van de Academie Van Bouwkunst Rotterdam.

Dennis Hofman van de Architectencombinatie BosHofman kreeg een eervolle vermelding bij de laatste Berlagevlag in 2018, is secretaris van de jury en vertegenwoordiger van BNA.

Jurycriteria

De jury van de Berlagevlag 2021 heeft juist de **erfenis van Berlage** als inspiratie meegenomen voor het beoordelen van de inzendingen. Daarom heeft de jury vooral gelet op de **samenhang tussen alle schaalniveau's** van stad, openbare ruimte, gebouw tot interieur en detaillering. Daarnaast was er net zoals in het werk van Berlage speciale aandacht voor het **maakproces**, het **ambacht**. Dit is zowel het ambacht van het materialiseren en detailleren van het gebouw, als ook het ambacht van het stedenbouwkundig ontwerp en de detaillering van de openbare ruimte. Ook vindt de jury het belangrijk dat er een **toekomstbeeld** voor Den Haag wordt geschetst met de inzendingen. Projecten moeten een duidelijk antwoord op de vraag hebben, wat ze voor de stad willen betekenen nu, en in de toekomst. Ze moeten een voorbeeld zijn voor nieuwe ontwikkelingen.

Overwegingen jury en aanpak

Er zijn meer dan 55 projecten ingediend, van verkeerskundig project tot eengezinswoning. De inzendingen verschillen enorm in schaal en functie.

De jury is tevens opgevallen dat er ook een aantal nieuwe beeldbepalende Haagse projecten niet zijn ingezonden. Om tot een vollediger beeld te komen van hoe Den Haag zich de laatste jaren heeft ontwikkeld, heeft de jury besloten ook aan deze projecten een bezoek te brengen. Middels een aantal fietstochten dwars door de stad zijn zowel ingezonden als niet ingezonden projecten bekeken en deels bezocht.

Ondanks de relatief korte periode van drie jaar sinds de laatste uitreiking van de prijs is er een hoop gebeurd: De stad presenteert zich langs de kust op drie plekken opnieuw: Kijkduin, het Norfolk Terrein en de twee nieuwe uiteinden van de boulevard. Bestaande bedrijventerreinen zoals Laakhaven-West en Binckhorst zijn verder ontwikkeld. Op verschillende plekken is de stad behoorlijk verdicht zoals op het Verhulstplein, het Energiekwartier, de Gammalocatie en de omgeving rond het ziekenhuis Leyenburg. En er is midden in de stad een nieuw muziek- en danscentrum verzezen (NB, nog niet opgeleverd bij de sluitingsdatum voor de inzendingen). Naast deze relatief grote projecten hebben er op tal van locaties nieuwe ontwikkelingen plaats gevonden. Den Haag ontbeert uitbreidingsgebieden dus worden stelselmatig open gaten gevuld en verouderde complexen gerenoveerd of vervangen.

De verdichtingsopgave zal de komende jaren alleen maar groter worden.

De jury vraagt zich echter af of de ontwikkelingen van de afgelopen drie jaar richting kunnen geven aan de ambitie van de stad. De gemeente heeft veel ontwikkelingen aan de markt overgelaten en vooral een toetsende rol gehad. Een ruimtelijk masterplan waarmee Berlage toentertijd de toekomst van de stad schetste, ontbreekt. Per locatie is er een samenwerking gezocht met een ontwikkelaar en belegger die het proces van het stedenbouwkundige plan en architectonische uitwerking sturen. De gemeente heeft maar een corrigerende en niet regisserende rol. Dit hoeft niet per definitie tot slechte resultaten te leiden, mits de kaders helder en doordacht zijn, denkt de jury. De door de jury bezochte projecten overtuigden echter niet dat deze aanpak de juiste is.

Bij het Hagaziekenhuis aan de Leyweg verdwaalde de jury letterlijk op weg naar het ziekenhuis, ook werd de formele aansluiting met het idioom van de wederopbouw gemist. In Kijkduin was er

verbazing over de sterk doorgevoerde differentiatie in de gebouwen met een rommelig oogend resultaat. Ronduit teleurgesteld keerde de jury terug van de boulevard in Scheveningen waar de prachtige boulevard van De Sola Morales aan beide uiteinden is voorzien van een slotakkoord dat helaas niet daarop aansluit en tamelijk uit de toon valt. Waarom niet vasthouden aan de al gerealiseerde kwaliteit van begin tot eind, vraagt de jury zich af.

De jury komt tot de slotsom dat de huidige manier van Haagse stadsontwikkeling te weinig perspectief biedt voor de toekomst, omdat de planvorming te veel wordt overgelaten aan individuele projectontwikkelaars. Het ontbreekt met name aan een sterkere regie op het gebied van stedenbouw en architectuur aan het begin, tijdens en aan het einde van het ontwikkelproces. De jury vindt dit vreemd, want de geschiedenis van Den Haag heeft immers uitgewezen dat een sterkere regie van de gemeente tot betere ruimtelijke resultaten leidt.

Toch zat er tussen de ruim 55 inzendingen een aantal zeer goede projecten, die richtinggevend zijn voor de toekomst. Verrassend vindt de jury dat dit op alle schaalniveaus te constateren is.

De jury is na rijp beraad tot vijf nominaties gekomen. Het is geen bewuste keuze geweest hierin een sterke diversiteit in schaal en opgave te zoeken. Ruimtelijke kwaliteit is de leidraad geweest. De vijf nominaties zijn allen door de jury bezocht onder leiding van de architect en de opdrachtgever.

De jury was onder de indruk van de zeer hoge architectonische kwaliteit van alle nominaties. Met behulp van de criteria "kwaliteit" en "ambacht" was het kiezen van een winnaar niet gemakkelijk, omdat hierin alle vijf de nominaties uitblonken. De jury is dan ook van mening dat we eigenlijk over **vijf winnaars** spreken.

De jury heeft daarom haar criteria uitgebreid: Welk project is het meest in lijn met het gedachtegoed van Berlage ontworpen en als integraal project van stedenbouwkundig ontwerp tot in detail doordacht? En welk project biedt het meeste toekomstperspectief voor de stad?

De transformatie van **Hoog Lindoduin (Jan Splinter architecten)** laat zien dat renovatie van grote woningbouwprojecten - in plaats van sloop - tot zowel technische als ruimtelijke kwaliteit kan leiden, en dat daardoor ook nog een verrijking van het stadsbeeld kan worden bereikt.

De **hofjeswoning aan de Mallemolen (BLÁHA architecture+design)** is een uitmuntend voorbeeld van compact wonen en daarmee een voorbeeld voor de huidige woningbehoefte.

De **Rotterdamsebaan (Bentham Crouwel Architects en Paul de Ruiter Architects)** is het toonbeeld van het kwalitatief denken op lange termijn en biedt de Binckhorst bovendien alle kansen tot ontplooiing als nieuw ontwikkelgebied.

Het **Vrijzinnig Christelijk Lyceum (VCL) (Atelier PRO architecten)** laat zien hoe je in een monumentale villawijk een grote maatschappelijke functie kan ontwerpen met veel gevoel voor schaal, landschap en ambacht.

Het **Westhovenplein (architecten van Mourik)** is naast een uiterst zorgvuldig ontworpen project van grote maatschappelijke betekenis voor de bewoners van Moerwijk en een lichtend voorbeeld voor de herstructurering van Den Haag Zuid-West.

3. Winnaar Berlagevlag 2021

Het project **Westhovenplein**, ontworpen door **Van Mourik Architecten** en **landschapsarchitect Jos van den Lindenloof** van ontwikkelaar/bouwer **Stebru** en afnemer **Saffier** is de winnaar van de Berlagevlag 2021.

De jury is na intensief beraad tot de conclusie gekomen dat er tussen de vijf potentiële winnaars één project zit dat op alle door de jury opgestelde criteria hoog scoort en van grote betekenis is voor de stad. Het woonzorgcentrum Westhovenplein biedt zowel perspectief voor de verdichtings- en veranderingsopgave van Den Haag. Tevens is het een spraakmakende oplossing voor een belangrijke maatschappelijke opgave, namelijk het bieden van adequate huisvesting voor mensen in hun misschien wel moeilijkste levensfase. Ondanks de beschermende functie zoekt het project contact met de buurt en kenmerkt zich door een open sfeer in een aantrekkelijke en zorgvuldig ontworpen groene buitenruimte. Ook waardeert de jury de voorbeeldige uitwerking van het ontwerp met adequate plattegronden en ambachtelijk metselwerk.

4. Eervolle vermelding Berlagevaan 2021

De **transformatie van Hoog Lindoduin** van **Jan Splinter architecten**, opdrachtgever **Vestia** en aannemer **BAM** krijgt een eervolle vermelding. Het project heeft de jury dusdanig positief verrast dat ze besloot een eervolle vermelding uit te reiken. Hoog Lindoduin is volgens de jury een lichtend voorbeeld voor de omgang met de erfenis uit de naoorlogse bouwperiode. Het is lovenswaardig dat er niet gekozen is voor sloop en een duurzame oplossing is gezocht. De jury is van mening dat door de knappe transformatie een nieuw icoon voor Scheveningen is gecreëerd. De jury ziet het project als excellent voorbeeld hoe om te gaan met bestaande grootschalige complexen en betaalbare woningbouw.

5. Alle nominaties: toelichting en waardering jury (in alfabetische volgorde)

Transformatie Hoog Lindoduin

In opdracht van woningcorporatie Vestia is het gebouw grootschalig vernieuwd waarbij het gebouw tot op het betoncasco is gestript om plaats te maken voor eenzelfde aantal woningen. 39 van de 182 huishoudens zijn na de transformatie teruggekeerd. Een grote kwaliteitssprong is gemaakt op het gebied van duurzaamheid, woningplattegrond, wooncomfort, geluidsisolatie, brandveiligheid en esthetische uitstraling. Als warmtebron heeft iedere woning een individuele warmtepomp voor verwarming en koeling gekregen.

Toelichting

Architect Jan Splinter en projectleider van Vestia, Vjeko Simunovic gaven toelichting op het project.

Den Haag wilde na de Tweede Wereldoorlog aan de Westduinweg grote gebouwen en een verkeerscorridor realiseren. Hoog Lindoduin is de enige flat die in die visie daadwerkelijk gerealiseerd is in 1963. Het is onbedoeld een icoon geworden voor het veranderende Scheveningen: een markant L-vormig woongebouw met 14 verdiepingen en 182 sociale galerijwoningen. Het oude gebouw was na 55 jaar volledig aan vernieuwing toe. Slopen en nieuwbouw was geen optie voor Vestia vanwege de erfpachtreglementen. Bij nieuwbouw zou Vestia de locatie kunnen kwijtraken.

Verhoging van de woonkwaliteit was een belangrijk issue. Vanwege het fenomenale uitzicht is binnen het casco gekozen voor appartementen met een doorzon woonkamer waardoor er uitzicht zowel op zee als op de skyline van Den Haag gegarandeerd is. De galerijen en balkons zijn verbreed van 90 cm naar 1,50 meter en zijn voorzien van geïntegreerde opstaande betonnen borstwering van 50 cm hoog met daarboven een glazen hek. Het toevoegen van bredere balkons en galerijen aan het betoncasco was een grote uitdaging. Vanwege de nabijheid van de zee was staal geen optie. Gekozen is ondanks het grote gewicht voor prefabbeton. Om een modern gevelbeeld met een slank lijnenspel te krijgen was het van belang om in het oog springende consoles te vermijden. Daartoe is een slanke betonnen console ontwikkeld met dezelfde dikte als de galerij/balkonplaat. De verankering aan het bestaande betoncasco via voorspanning is een technisch hoogstandje. Door de verbreding worden de galerij en balkons veiliger ervaren en het gebruik en de uitstraling verbeterd.

Een ander belangrijk aandachtspunt was de beperking van windhinder. Daartoe zijn de borstweringen op galerijen en balkons tot 1,20 meter gesloten. Er zijn glazen windschermen geplaatst bij het hoofdtrappenhuis waardoor de toegankelijkheid van de galerijen sterk is verbeterd. In de oude situatie was de hoofdentree nauwelijks zichtbaar. De nieuwe hoofdentree is twee verdiepingen hoog en meer representatief en goed zichtbaar.

Ook het materiaal voor de gevels moest zorgvuldig worden gekozen zo dicht bij zee. Voor de kopgevels en liftschacht is een duurzame en veilige gevelbeplating van keramisch materiaal (tegels) van 40 x 280 cm met mechanische bevestiging toegepast. Voor de gevelkozijnen was hout de beste optie. Vertrekpunt voor het architectonisch ontwerp was het respecteren van de essentie van het gebouw: een galerijflat. Met een ingetogen vormgeving en een monochroom kleurgebruik is gestreefd naar een expressief en interessant gebouw dat elan geeft aan deze bijzondere plek van Scheveningen.

Waardering jury

Het gerenoveerde gebouw is van een rotte kies tot een nieuw icoon voor Scheveningen getransformeerd. Door de consciëntieuze aanpak van deze transformatie zijn de ideeën van het Nieuwe Bouwen niet teniet gedaan maar juist aangescherpt. Ook werkt de versterking van de verbinding van de twee vleugels erg goed. De jury vindt de transformatie Hoog Lindoduin een lichtend voorbeeld voor de omgang met de erfenis uit deze tijd. Er is op een ongekende manier contact met de stad gemaakt door het verpletterende uitzicht over de stad aan twee kanten goed te benutten: Er zijn doorzonwoningen gemaakt en zowel galerij als ook balkon zijn naar een comfortabele gebruikersvriendelijke maat verbreedt.

Door de vele nieuwe gebouwen in de haven past Hoog Lindoduin qua schaal inmiddels ook beter in de stedenbouwkundige context. De directe woonomgeving biedt echter nog veel potentie tot verandering met als inspiratie het oorspronkelijke duin van Lindo (dir. Gemeentewerken in 1890).

Mallemolen van BLÁHA architecture+design

Het concept was om de woning te behouden en te restaureren in lijn met de directe (en voor Den Haag historisch kenmerkende) omgeving. Met als contrast op het historische karakter een eigentijds en licht interieur te ontwerpen dat van alle moderne gemakken is voorzien. De belangrijkste architectonische ingreep is een 11m lange kastenwand die zich over de gehele lengte van het huis uitstrekt en de functionele ruimtes opneemt om de leefruimte vrij en flexibel te maken. Daarnaast geeft het project een moderne invulling aan het gebruik van kleinschalige woonruimte, iets dat in de hedendaagse stedenbouw een steeds groter belang dient.

Toelichting

De jury werd ontvangen door de huurder van de woning. Architect Annemieke Blaha gaf uitleg via een videoverbinding.

Oud en charmant contrasteren met nieuw en eigentijds in het ontwerp voor de hofjeswoning Mallemolen 42. Het Hofje Mallemolen, oorspronkelijk ontworpen door J. Jager en S. van Kamp in 1869, is één van de vroegste en best bewaarde voorbeelden van woningen voor ambachtslieden en arbeiders die in de negentiende eeuw achter bestaande straten verzezen.

De woning was bij aankoop in erg slechte staat. Het huis stond al een tijd leeg; de deuren waren dichtgetimmerd, het lekte, de dakkapel viel uit elkaar, een gat in het plafond en ladder leidden naar de zolder en sanitaire voorzieningen ontbraken. Met een oppervlak van 57 m2 is het een kleine woning, bestaande uit de begane grond verdieping met een zolder onder het mansardedak en een kleine tuin aan de achterzijde.

Het metselwerk is gerestaureerd, het dak gerepareerd, de gehele woning geïsoleerd en de beglazing vervangen met isolerend glas. Bij binnenkomst zijn de binnenmuren verdwenen en is de opening naar de achtertuin vergroot. Een gevulderde betonvloer verbindt de binnen- en buitenruimte als één geheel.

Bezoekers betreden de woning via de kastenwand. De eiken kastenwand vormt een warm contrast voor het beton en wit stucwerk. Achter een deur in de kastenwand schuilt de trap naar de bovenverdieping. De keuken ligt in het verlengde van de kastenwand, in een uitbouw met dakraam aan de achterzijde. Verder zijn in de wand onder andere de entreehal, een toilet, de meterkast, de televisie, de wasruimte en bergruimte verwerkt.

Boven wordt het concept van de kastenwand doorgezet. Het liefst was ook hier de kast doorgetrokken over de lengte, maar daarvoor moest de dakkapel worden verplaatst, wat niet werd toegestaan. De kastenwand is daarom haaks geplaatst en scheidt de slaapkamer van de badkamer. Onder de dakkapel is een zitbank met bergruimte gecreëerd. Dankzij de plaatsing van extra dakramen en de opening van de ruimte tot in de nok is de ruimte helder en licht. Ook hier zijn de wanden wit afgewerkt en de vloer grijs. De kleine achtertuin sluit qua vormgeving weer aan bij het historische gevoel van het hofje.

Waardering jury

De jury heeft veel bewondering voor de precisie, het ambacht, de materiaalkeuze en de schoonheid van de ingrepen op dit zeer kleine woonoppervlak.

Het project bewijst volgens de jury dat het zeer goed mogelijk is om in een volgebouwde, compacte context ruimte te scheppen die groot en wijds aanvoelt door doorgangen naar tuin en dakkappen te vergroten, en slim om te gaan met opbergruimte.

De jury vindt het een verrassend riante woning op een beperkt oppervlak in een hofje met een sterk gemeenschapsgevoel.

Rotterdamsebaan van Benthem Crouwel Architects en Paul de Ruiter Architects

De Rotterdamsebaan verbindt de Centrumring van Den Haag met snelwegen A4 en A13.

Onderdeel van de Rotterdamsebaan is de 1,8 kilometer lange Victory Boogie Woogietunnel. Op dit moment de duurzaamste tunnel van Europa. De Rotterdamsebaan moet door automobilisten ervaren worden als een heldere, duidelijke route met een uniek en consistent ontwerp. De rand van de verdiepte ligging wordt gekenmerkt door haar karakteristieke reling van vleugelvormige lamellen. Het gestroomlijnde wegtracé straalt rust uit door de doorlopende wit gekromde wanden die de lijn-verlichting reflecteren.

Toelichting

Architecten Joost Vos van Benthem en Crouwel en Marloes Vriethoff van Paul de Ruiter en ook opdrachtgever Paul Jansen vanuit de gemeente Den Haag gaven ter plekke toelichting op de plannen.

De architecten hebben bij alle ontwerpkeuzes rekening gehouden met de duurzaamheid van het project en het minimaliseren van de overlast voor de omgeving. Zo absorberen speciale betonnen goten in de berm het geluid en richten dit naar boven in plaats van zijwaarts. In de Victory Boogie Woogietunnel wordt fijnstof van de auto's afgevangen bij de tunnelingangen. Dit zorgt voor ongeveer 50 procent minder uitstoot van fijnstof. Het dienstgebouw boven de weg aan het begin van de tunnel draait volledig op zelf opgewekte energie van de zonnecellen op het glooiende dak van het gebouw. De zonnecellen fungeren tevens als lichtfilters die voorkomen dat automobilisten door zonlicht worden verblindt wanneer ze de tunnel in of uit rijden.

De inpassing in het landschap stond centraal. Het overgrote deel van de route is verdiept en ondergronds aangelegd. Daardoor bleef het bestaande, bovenliggende groen intact. De voetganger komt via wandelpaden langs glooiende landschappen met weiden, bloemenvelden en waterpartijen met natuurvriendelijke oevers. Hierdoor is het verkeer nagenoeg onzichtbaar vanuit het park. Het dienstgebouw is landschappelijk ingepast door begroeide gevels. De toevoeging van natuur, met wandelroutes, picknickplekken en (natuur)speelplekken is een groene aanwinst voor het stedelijke landschap en de biodiversiteit aldaar.

De nieuwe voetgangersbrug vormt een nieuwe entree naar het familiepark Drievliet. De brug,

genaamd waterstraal, heeft een strakke, gestroomlijnde aluminium buitenkant waardoor hij meekleurt met de omgeving en een natuurlijke binnenkant met een dek van duurzaam hout. In het midden van de brug is de balustrade verhoogd, wat het geluid van de autoweg dempt en een comfortabel, omsloten gevoel geeft. Aan de uiteinden van de brug is de balustrade juist lager om goed over het landschap uit te kunnen kijken.

De opvallende naam van de tunnel "Victory Boogie Woogie" verwijst naar het gelijknamige schilderij van Piet Mondriaan dat te zien is in Kunstmuseum Den Haag. Het ontwerp voor de belettering is geheel in het concept van dit schilderij in een speciaal voor dit doel ontworpen lettertype en op een subtiele, dynamische manier uitgewerkt in reflecterende folie op de gefragmenteerde lamellen van het dienstgebouw. De tunnel komt boven in de Binckhorst. Dit gebied transformeert de komende jaren tot een groene en waterrijke wijk, aantrekkelijk om te wonen, werken en recreëren.

Waardering jury

Het project heeft veel impact op de stad als geheel en de Binckhorst in het bijzonder. De jury waardeert de zorgvuldig geformuleerde uitgangspunten door de gemeente waaraan is vastgehouden door de tijd heen. De gemeente had een duidelijke visie en de regie op lange termijn. Er is duidelijk intensief samengewerkt tussen gemeente, architecten en aannemer. Het kwaliteitsniveau is tot in het detail volgehouden. De inbedding in het landschap en de uitbreiding met een groot park zijn voorbeeldig in hun integrale aanpak. Samen met maatregelen bij de tunnelingang hebben ze een grote duurzaamheidswaarde wat betreft waterbuffering en fijnstof. De vormgeving is rustig, duidelijk en elegant. Het materiaal- en kleurgebruik is heel eenduidig en doorgevoerd in alle elementen.

Vrijzinnig Christelijk Lyceum van Atelier PRO architecten

Het VCL ligt in de uitlopers van de Scheveningse duinen in het door Louis P. Zocher volgens de principes van het Engelse landschapspark ontworpen Van Stolkpark. Straten slingeren informeel door een groen park met daarin villa's in verschillende architectuurstijlen. De locatie van het VCL heeft een hoogteverloop van ongeveer drie meter. Dit hoogteverschil is benut om het programma binnen het bestemmingsplan op de locatie te passen.

De hoofdvorm van het gebouw is een soort stervorm. De gehandhaafde monumentale villa vormt één van de poten van de ster. Twee vleugels van de nieuwbouw reiken naar de twee straten als waren het villa's. In het midden ligt het centrale hart van de school met de entree(s).

Toelichting

De jury werd ontvangen door architect Mira van Beek, Atelier PRO architecten en voormalig directeur van de school en in deze hoedanigheid indirect opdrachtgever Mathieu Arnouts.

Het gevoel van kleinschaligheid in de school is een nadrukkelijke wens van de school. Dit is vertaald

in een compact gebouw enerzijds en het principe van verdunnen anderzijds. Er is geen grote aula of verkeersruimte, de truc in veel schoolgebouwen om ruimte te winnen, maar wel een centraal gelegen zichtbare multifunctionele toneelruimte. De intieme entree ligt op de beletage van waaruit men op verschillende manieren door het gebouw kan dwalen. De multiple choice route begint eigenlijk al eerder, op het terrein.

De locatie vormt een schiereilandje tussen de Van Stolkweg en de Parkweg en is van beide kanten met de fiets toegankelijk. De school heeft twee voordeuren: een voor dagelijks gebruik aan de zijde van de fietsenstalling en een meer formele, ceremoniële entree aan de kant van de villa. Eenmaal binnen kan men een verdieping naar beneden naar het souterrain waar de aula, kantine, muzieklokaal en gymzalen liggen. Aan de kant van de Parkweg liggen deze functies ondergronds maar aan de kant van de Van Stolkweg liggen ze op maaiveld. Op de bel etage liggen diverse staffuncties terwijl de hoofdmoot van de lokalen op de eerste en tweede verdieping liggen, weg van de reuring van aula en entree.

Net als de villa's in de buurt zijn de straatgevels en zijgevels nadrukkelijk familie van elkaar waarbij de straatgevels net iets meer detaillering en verbijzonderingen hebben. De gevelopeningen (ramen) zijn niet streng in het gelid geplaatst maar speelser, iets verspringend waarbij over het algemeen op de onderste laag de gaten groter zijn en boven kleiner (minder hoog). Op een aantal plaatsen, zoals bij de aula zijn grote puien gemaakt die in de gevel gemarkeerd worden door slanke metselwerk penanten.

De metselwerk gevel is verbijzonderd door toevoeging van geribbeld metselwerk. Er is veel aandacht besteed aan het uit het zicht houden van alle installatietechniek die er voor zorgt dat het gebouw voldoet aan alle prestatie-eisen van deze tijd. Waar de nieuwbouw robuust en aards op de grond staat is de loopbrug juist rank, transparant en in een donkergrijze kleur. De loopbrug is vormgegeven en gematerialiseerd als een intermediair tussen oud en nieuw. Het park loopt er onder door. Het beeldmerk van het oude VCL gebouw, een groot kunstwerk van M.C.Escher, 'Pegasus' genaamd, is door Steenhouwerij Maarssen zorgvuldig uit de oude gevel gehaald en in de nieuwbouw op nagenoeg dezelfde plek weer teruggeplaatst.

Waardering jury

De school is buitengewoon knap ingepast in de omgeving, met deels ondergrondse ruimtes, die niet ondergronds voelen. Het gebouw is daarmee qua hoogte en schaalniveau erg goed ingepast in de bestaande villawijk. Een bestaande villa op de kavel is als vanzelfsprekend in het concept opgenomen. Ondanks het beperkte budget zijn het materiaalgebruik en de detaillering verfijnd en van zeer hoog niveau, constateert de jury.

De plattegrond speelt bijzonder goed in op de wensen van de gebruiker en de mogelijkheden van de locatie. Er is veel contact tussen de lichte ruimten in het gebouw en de omgeving. De jury waardeert ook zeer dat het bestaande kunstwerk van Escher is behouden en een nieuwe plek heeft gekregen aan de gevel.

Westhovenplein van architecten van Mourik

Op de plek waar een leeg schoolgebouw stond, zijn vijf woonblokken gerealiseerd. Twee bevatten 64 levensloopbestendige woningen die door woningcorporatie Arcade worden verhuurd. Over de andere drie blokken zijn 119 intramurale zorgeenheden verdeeld van zorgverlener Saffier. In de plinten van de drie torens van Saffier bevinden zich zorg- en welzijnsondersteunende faciliteiten zoals een restaurant, een kapper en fysiotherapie, die ook voor de wijk beschikbaar zijn. Het hart van het complex is de gemeenschappelijke binnentuin die alles verbindt en waar bewoners, medewerkers, bezoekers en wijkbewoners elkaar kunnen ontmoeten.

Toelichting

De jury kreeg uitleg van projectarchitect Piet Grouls van architecten van Mourik, ontwikkelaar Dirk van der Burg van Stebru, landschapsarchitect Jos van de Lindeloof en een zorgmedewerker van zorginstelling Saffier.

Uitgangspunt was het om Westhovenplein een integraal onderdeel van de wijk te maken. De te slopen school was al één van de bijzondere plekken in deze Dudokwijk. Daarom hoefde de architect zich niet aan het stempelplan van Dudok te houden. Het weghalen van een weg die de oorspronkelijk twee kavels van elkaar scheidde, gaf de mogelijkheid om een ensemble van vijf gebouwen te ontwerpen waarbinnen de tuin centraal staat. De functies sociale huur en zorg konden daarmee op een grote gezamenlijke kavel worden geplaatst. In de tuin is een centraal ontmoetingspunt gecreëerd. De metafoor daarvoor is het kampvuur, de oeroude plek waar je samenkomt.

In de tuin zijn de vijf woonblokken niet orthogonaal tot de straten maar afwijkend neergezet. Door de gebouwen en gangen in de groepswoningen afgeronde hoeken te geven ontstaan bredere doorzichten en een ruimtelijk open uitstraling. Het complex is omgeven door een lage op zithoogte gemetselde muur die bewoners en bezoekers naar hun bestemming leidt. Achter de muur zijn detectiedraden te zien, waardoor demente bewoners wel de vrijheid hebben, zich vrij in de tuinen te bewegen, maar zorgmedewerkers toch gealarmeerd worden, als bewoners het terrein verlaten.

Er is veel aandacht besteed aan materialen, kleur, de detaillering en groen. De stapeling van verdiepingen wordt expliciet gemaakt met gevelbanden. Hiervoor is een op maat gemaakte vormsteen toegepast. De borstweringen zijn laag gehouden zodat bewoners zittend, liggend en staand contact kunnen houden met de tuin en de omliggende wijk. Zo blijven ook minder mobiele bewoners zich verbonden voelen met hun omgeving.

Waardering jury

Het project is een waardevolle toevoeging aan de buurt, functioneel maar zeker ook stedenbouwkundig. In overleg met de stedenbouwkundige van de gemeente is het stedenbouwkundig plan herzien, wat een grote bijdrage heeft opgeleverd aan de ruimtelijkheid van het project. De jury waardeert de relatie tussen gebouwen en buitenruimte en de open opzet die toch gecontroleerd en veilig is voor bewoners. Ook heeft de jury veel sympathie voor het mengen van verschillende doelgroepen (patiënten en huurders) op de samengevoegde kavel. Het project is een waardevolle bijdrage aan de discussie over de omgang met naoorlogse woonwijken.

Het afgewogen en terughoudende architectuurbeeld wordt gekenmerkt door een fijne detaillering van het metselwerk, waterslagen en afgeronde hoeken. Zodoende worden op een natuurlijke manier de collectieve ruimte met zijn mooie zichtlijnen onderstreept.

Ook het tuinontwerp is zeer goed doordacht en biedt een vrolijk makende sfeer tussen de blokken. De zandkleurige gevelsteen combineert mooi met de tuin.

Er is goed over nagedacht hoe een zeer kwetsbare doelgroep menswaardig en ontspannen kan wonen. Zo wordt het vlucht-reflex van dementerenden verlaagd door een circuit op elke afdeling zonder doodlopende gangen en is er een keuze uit twee verschillende ontmoetingsruimten op elke afdeling. Ook waardeert de jury dat de relatie met de buurt actief wordt gezocht (participatie, school, kampvuur idee).